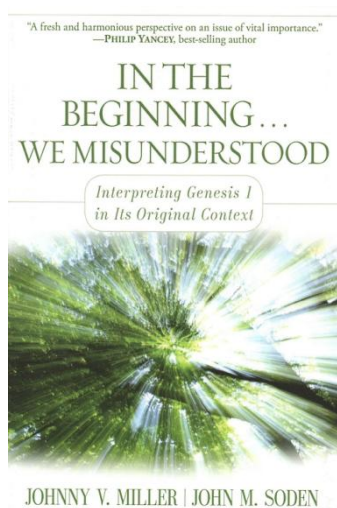

Recenze: Na počátku... jsme nechápali správně (výklad Genesis 1 v jejím původním kontextu)

In The Beginning... We Misunderstood (Interpreting Genesis 1 in its Original Context), Kregel Publications, 2012

J. V. Miller, ThM, ThD a J. M. Soden, ThM, PhD

Pavel Škoda 4/2014

Kniha dvou autorů, profesorů z Dallas Theological Seminary, je čtivým a inteligentním přínosem k existujícím výkladům počátků, jak jsou vylíčeny v 1. kapitole knihy Genesis. V prvních kapitolách si oba autoři nejprve pečlivě "připravují půdu" pro svůj výklad tím, že diskutují možné interpretační přístupy k biblickým textům. Zmíněn je také obligátní případ Galilea jako precedens, který nade vši pochybnost ukazuje, že jisté texty Písma rozhodně nelze číst doslovně. Heliocentrický přístup nakonec přijala jak katolická, tak protestantská část křesťanstva a dnes již nikdo neváhá nad tím, jak chápat texty jako Ž 93,1; Ž 19,6; Kaz 1,5 apod.

Zajímavou vsuvku k tématu o způsobech výkladu pak tvoří diskuze k Joz 10,12-14, známému textu o zastavení Slunce a Měsíce. Autoři jednak upozorňují, že hebrejský výraz, který se překládá jako "zůstat stát" (ČSP), má také význam "být potichu, zmlknout". Nicméně jednu z možností jak text vykládat vidí právě v obrazné reprezentaci kenaanských božstev nebeskými tělesy, která mohou jen nečině přihlížet, jak Hospodin bojuje za Izraele. Jako příklad jiného možného výkladu citují z knihy Joshua od D. Howarda, který vidí v textu o stojícím Slunci a Měsíci obrazný popis délky bitvy, která trvala celý den a skončila až se západem Slunce. Autoři uvádějí tento Howardův citát: "*Bůh vedl Slunce a Měsíc, aby bojovaly za Izrael stejným způsobem, jakým hvězdy bojovaly za Izrael za dne Debory (Sd 5,20), či jakým stály v úžasu, když Hospodin bojoval za Izraele (Ab 3,11). Nepředstavujeme si, že tyto výroky v knihách Soudců a Abakuk znamenají cokoli jiného, než že Boží vítězství bylo úplné a že jeho vznešenost vzbuzuje úžas. Bylo by správné chápat tyto texty jako popis astronomických či geofyzikálních fenoménů měnících řád ve vesmíru?*"

Vzhledem k literární stavbě prvních dvou kapitol knihy Genesis uvádí autoři následující důvody proti doslovnému výkladu stvořitelských dní:

- Číslovky dnů 1 - 4 nemají určitý člen - na rozdíl od číslovek dnů 6 a 7. To je v hebrejštině velmi nezvyklý jev při vyjadřování dnů a absence členů nám tak indikuje, že se nejedná o obyčejný běžný týden.
- Dalším důvodem proti doslovnému chápání stvořitelských dní je skutečnost, že "večer a jitra" je prezentováno ještě před stvořením Slunce, které proběhlo čtvrtý den.
- Se sedmým dnem se neváže fráze "večer a jitra", proto sedmý den trvá stále. Pokud tomu tak je se sedmým dnem, je podle autorů pravděpodobné, že ani ostatní dny týdne nebudou běžnými dny.
- V Ex 31,17 se píše, že Bůh po dokončení svého stvoření odpočinul a oddechl si. Jedná se bezpochyby o antropomorfismus (Bůh ve skutečnosti odpočinek nepotřebuje, text chce pouze poukázat na souvislost se sobotním odpočinkem). Pokud však není Boží odpočinek skutečný, nejsou pravděpodobně skutečné ani dny stvoření. Použití antropomorfismů slouží k popisu Boží stvořitelské činnosti pomocí příměrů známých lidem z běžného života.

Co se týká autorství knihy Genesis, jsou autoři poměrně konzervativní a jako jejího přímého autora vidí Mojžíše. Tím je pro ně také dána jednoznačně datace sepsání knihy, která je tak situována do období kolem exodu (cca 1400 - 1500 př. n. l.) . Zdrojem, z něhož Mojžíš čerpal, je pak podle autorů primárně ústní tradice, nikoli přímé

Boží zjevení, protože v textu nikde nenacházíme výrazy jako "Pán mi řekl..." apod. Účel knihy pak komentují: *"Byla sepsána pro Boží lid po jejich exodu z Egypta, aby je znovu uvedla do vztahu s jejich otci - Abrahamem, Izákem a Jákobem - a s jejich voláním po životě ve vlastním národě. Tím je jim předáno jak povolání (přinášet požehnání národům), tak budoucnost v zemi (fyzická platforma, z níž budou moci okolním národům ukázat na zdroj požehnání; Gn 12,1-3)." (str. 64)*

První část knihy končí šestou kapitolou, v níž se autoři zabývají způsoby správného výkladu Genesis. Zdůrazňují důležitost chápání textu očima čtenářů, kterým byl text určen, tj. lidem bez vzdělání, kteří byli několik století ovlivňováni egyptskou kulturou, náboženstvím i chápáním světa, a to včetně egyptské kosmologie. Text prvních kapitol knihy Genesis si proto klade za cíl seznámit tento lid s Hospodinem. Proto text obsahuje teologii stvoření, a nikoli mechaniku stvoření. Teologickou zvěst proto nechává Mojžíš vědomě zarámovanou v lidem dobře známé starověké kosmologii. Cílem je přivést čtenáře k revoluci v náhledu na podstatu světa (změnit zažitý pohled, kdy je hmota ztotožňována s bohy, a ukázat na jediného pravého Boha), nechce však měnit náhled na způsob, jakým svět vznikl (to je pro daný účel knihy nepodstatné).

Druhá část knihy je věnována srovnání Genesis se starověkým historickým a kulturním kontextem. Nejprve se autoři zaměřují na ty rysy egyptských mýtů o stvoření, které jsou shodné s textem Genesis. I přes to, že nemáme k dispozici jeden ucelený nepřerušovaný egyptský zdroj, ale spíše řadu různých variant více či méně podrobných stvořitelských mýtů, dostávají autoři jejich syntézou poměrně kompletní obraz, který má řadu prvků velmi podobných s Gn 1 a 2 - viz tabulka (str. 96), jejíž přepis je uveden na závěr recenze v příloze. Na otázku, proč zde nacházíme tolik podobností, autoři odpovídají: *"Zatímco vzájemné odlišnosti ukazují na dramaticky rozdílný světonázor a koncepci božství, vzájemné podobnosti nám pomáhají pochopit alespoň částečně, proč Mojžíš Genesis napsal." (str. 82) ... "Nenavrhuje, že Mojžíš prostě pouze od Egypta opisoval. Spíše myslíme, že Mojžíš stavěl na egyptském pohledu na stvoření proto, aby opravil teologii Izraelců o stvoření a nikoli způsob, jakým o stvoření hovoří. Zdá se, že Mojžíš začal takovým výchozím bodem, který byli Izraelité schopni přijmout." (str. 85) Autoři uzavírají kapitolu o vzájemných podobnostech obou stvořitelských zpráv: "Mezi egyptským a biblickým popisem stvoření existuje jednoznačná korelace. A přesně to bychom měli očekávat, pokud se část historie Izraele skutečně odehrála v Egyptě, jak nás informuje Starý zákon." (str. 95)*

Rozdíly mezi egyptskými stvořitelskými mýty a Genesis 1 jsou však podle autorů značné a vedou k závěru, že Mojžíš nekopíruje, ale spíše *"přetváří s cílem silně argumentovat ve prospěch jiné (biblické) teologie... Mojžíš však zdaleka nekončí pouze u argumentace proti egyptským božstvům a náboženským konceptům; on také představuje pozitivní teologii"* (str. 98). Přitom však *"nekonfrontuje jejich [egyptskou] kosmologii podobně, jako Ježíš nekonfrontoval mylné lidské vnímání, že slunce vychází (Mt 5,45)." (str. 98) "Bůh nekomentuje správnost, s jakou Izraelci vnímali materiální svět, ani se nesnaží vykreslit vše zahrnující obraz. Spíše používá slovník Izraelců k tomu, aby sdělil svoji roli ve stvoření"* (str. 99).

Konkrétní zásadní rozdíly, kterými se liší egyptská kosmologie od Genesis 1:

- stvoření podle egyptských textů proběhlo celé v jediném dni; tento den není božstvem nijak posvěcen; naopak dochází k jeho stálému opakování (stvoření se děje znovu s každým dalším dnem);
- Ptah také tvoří slovem, ale důraz je na následném pojmenování stvořených prvků, které nejsou prostou materií, ale stávají se zároveň nižšími bohy;
- světlo také vzniká před stvořením slunce, je však atributem božského stvořitele (v Genesis je naopak světlo stvořené Bohem, tj. není jeho součástí);
- vrcholem egyptského stvoření je Slunce, které se v triumfu pozvedá z chaosu (nikoli člověk jako v Genesis);
- Stvoření rostlin probíhá až po stvoření Slunce (na rozdíl od Genesis, kde je tomu naopak).

Další tři kapitoly jsou věnovány výčtům shod a rozdílů mezi Genesis 1, mezopotámskými mýty o stvoření (konkrétně Enuma Eliš a Atrahasis) a kenaanským pojetím stvoření. Ačkoli autoři tvrdí, že egyptské stvořitelské

mýty mají se zprávou v Genesis 1 více podobností než mýty mezopotámské či kenaanské, připouštějí, že celá koncepce biblické zprávy o stvoření používá slovník a obrazy všech diskutovaných kosmologií a svým teologickým poselstvím se také vůči všem profiluje. "Stvořitelská zpráva z Genesis 1 dokládá, že Mojžíš použil, co se týká prvků stvoření, obecné myšlenky starověkého blízkého východu, a to jak z Egypta, tak z Mezopotámie" (str. 126).

Konkrétní zásadní rozdíly, kterými se liší mezopotámská kosmologie od Genesis 1:

- nezahrnuje všechny prvky přítomné před stvořením, jako je tomu v Gn 1,2;
- tvoření neprobíhá slovem božstva;
- světlo existuje opět před stvořením Slunce, ale jeho zdrojem je bůh Marduk, který toto světlo vyzařuje ze sebe;
- stvoření se děje také oddělováním, ale jedná se vždy o krvavou bitvu - př. oddělení vod probíhá skrze zabití a rozetnutí bohyně vod Tiamat;
- jednotlivé fáze stvoření nejsou vzájemně nezávislé (jako v Genesis), ale jsou na sobě závislé (Anu tvoří nebesa, nebesa tvoří zemi, země tvoří řeky atd.); tento koncept je umožněn tím, že každý stvořený prvek se vždy stává dalším (nižším) bohem;
- země není oddělena od vod jako v biblické zprávě a egyptských mýtech, ale je vystavěna jiným způsobem (mezopotámské mýty zde nepodávají konzistentní obraz);
- člověk je stvořen, aby byl otrokem bohů, pracoval pro ně a uspokojoval jejich potřeby (nikoli aby plnil funkci správce stvoření); lidé navíc nejsou v žádném ohledu obrazem božstva;
- bohové odpočívají po stvoření, protože jsou unaveni (ne aby se těšili ze svého stvoření);
- stvoření proběhlo opět najednou (a nikoli v šesti dnech).

O kenaanských stvořitelských mýtech se podrobnější zprávy žel nedochovaly. Lze pouze konstatovat, že stvořitelským božstvem je El, výraznou roli hraje i Baal jako bůh bouře a plodnosti. Autoři citují analýzu Averbecka: "*elementy v prvních třech dnech Genesis 1 přesně korespondují s Baalovými třemi dcerami, což dále koresponduje se třemi základními strukturami či elementy kosmosu: světlem, oblohou/deštěm a zemí/suchem*" (str. 144). I zde nacházíme typický božský původ Slunce a Měsíce; proti tomu se Mojžíš v Genesis 1 jednoznačně staví používáním záměrně neurčitého pojmenování "malé světlo" pro Měsíc a "velké světlo" pro Slunce.

Na závěr druhé části knihy lze pozitivně konstatovat, že autoři čtenářům umožnili poměrně komplexní vzhled do kosmologií starověkého blízkého východu. Zde vidím hlavní klad této publikace, protože čtenáři umožňuje získat poměrně kvalitní nadhled a pochopit, v čem spočívají vzájemné rozdíly, shody a především záměry autorů jednotlivých stvořitelských mýtů v porovnání s biblickou zprávou.

Vsuvka: pojem mýtus je dnes chápán jako zcela nevěrohodné a smyšlené vyprávění. Ve starověku však mýtus znamenal něco jiného - jednalo se o posvátný narativ, jehož cílem bylo pomocí stvořitelské výpovědi založit kulturu a její opěrné body. Z tohoto pohledu je Genesis 1 také mýtem v pozitivním slova smyslu. Lze si také dále klást otázku, jak lidé starověku svým stvořitelským mýtům rozuměli - doslovně, či symbolicky? Mysleli si například, že na obloze se nachází skutečná pevná klenba, nebo to pokládali pouze za symbol nějaké vyšší skutečnosti, která jim však není známa? Či si Egypťané mysleli, že Slunce skutečně každou noc znovu tvoří vše znovu a znovu, nebo to celé vnímali jako symbolický obraz? Osobně si zde nejsem jistý, autoři knihy se k této otázce vyjadřují do značné míry neurčitě.

Třetí část knihy je v podstatě jakýmsi shrnutím dosud představených myšlenek a konceptů. Autoři tak činí v rámci odpovědí na základní námítky a věnují tomu celé dvě další kapitoly. Řeší v nich tyto otázky:

- Jak mohu věřit Bibli, pokud neznamená to, co říká?
- Pokud Gn 1 používá nepravdivý starověký pohled na svět, nepodkopává to učení o inspiraci a neomylnosti Písma?

- Není od Boha zavádějící říkat, že stvořil svět v sedmi dnech, když se tak ve skutečnosti nestalo?
- Pokud je pořadí stvořitelství událostí jiné než v egyptské mytologii, neměli bychom věřit, že Bůh vlastně napravuje toto chybné pořadí a prezentuje nám správné?
- Neznamená podobnost všech stvořitelství mýtů starověkého blízkého východu, že jsou všechny založeny na jediné ústní tradici pocházející od Noeho a že Genesis jako jediná vypráví pravdivě o událostech?
- Textové důvody pro chápání stvořitelství "dne" v jiném smyslu než 24 hodin.
- Smrt před Adamem a Evou.

Nakonec autoři shrnují teologii biblické zprávy o stvoření vzhledem k okolním stvořitelství mýtům:

- Vypovídá o Boží dobrotě.
- Odosobňuje vše stvořené.
- Sesazuje z trůnu pohané bohy.
- Zakládá řád ve stvoření.
- Naplňuje prázdnotu.
- Ustanovuje člověka správcem stvoření.
- Zve člověka k bohoslužbě a odpočinku.
- Proces tvoření je zakončen.
- Veškerá sláva patří Hospodinu.

Na závěr uvádím citát ze str. 161:

"Je přirozené a pochopitelné, že máme spíše tendenci importovat naše kulturně podmíněná očekávání do toho, co čteme, než se na text dívat očima čtenářů, kterým byl původně určen. Pokud však chceme chápat Bibli správně, musíme si "obout sandály" původních čtenářů, pokusit se naslouchat jejich ušima a zkusit textu rozumět v rámci jejich očekávání a vnímání. Když zvažujeme, jak Bůh kontextualizoval své instrukce vzhledem ke způsobu, jakým materiální svět vnímali Izraelité Mojžíšovy doby, máme silné důvody věřit, že Genesis není vědeckým záznamem. Naopak zjišťujeme, že nám Genesis podává obrázek světa, který je ve skutečnosti v protikladu k našemu současnému modernímu porozumění. Nemáme proto svobodu k tomu, abychom Genesis 1 používali ke zhodnocování našich vědeckých poznatků či k prosazování zvláštních pohledů do vědeckých závěrů. Ačkoli zde může jistá korelace s moderní vědou existovat, smysl a cíl textu nacházíme v jeho teologii. To neznamená popírání, že Bůh je Stvořitel, ale znamená to rozpoznání, že nám v Genesis 1 nezjevil detaily či mechaniku stvoření."

Knihu vnímám jako přínosný vklad do spektra názorů, jakými je možné chápat biblickou zprávu o stvoření. Oba autoři, hluboce věřící křesťané, se poctivě a čestně vyrovnávají s těžkými otázkami, které přináší, vzhledem k biblickému textu, současný stav poznání. Nejsou jednoznačnými zastánci evolučního teismu. Vědu chápou jako neustále se rozvíjející a samu sebe korigující se disciplínu, která nám zprostředkovává stále se prohlubující poznání našeho materiálního světa, avšak nevypovídá o tomto světě s konečnou platností. Přesto chápou, že na základě nashromážděných vědeckých poznatků je dnes zřejmé, že svět nemohl vzniknout procesem, jaký je popsán v Genesis 1, pokud ji chápeme doslovně.

Teorie autorů, že Genesis 1 reaguje primárně na egyptské stvořitelství mýty, je rozumným pokusem a jednou z velmi reálných možností, jak text chápat. Důležité je však v tomto ohledu správné datování vzniku knihy. Zde by s autory většina teologů zřejmě nesouhlasila, protože vznik knihy Genesis je dnes většinou kladen do 6. století, tj. do doby babylónského exilu. Pokud by to byla pravda, pak by se jako pravděpodobnější jevila teze, že Genesis 1 reaguje spíše primárně na babylónské stvořitelství mýty. Druhou závažnou námitkou je neexistence jediného podrobného a průkazného egyptského mýtu. Autoři svoji teorii sestavili z mnoha "střípků" nashromážděných z různých egyptských textů (v knize navíc neuvádějí citace ani odkazy). To samozřejmě nutně neznamená, že se mýlí, je to však závažný nedostatek v obhajobě jejich teorie.

Nicméně, jak je vidět ze srovnání všech zpráv blízkého východu, které autoři uvádí, závěry o výpovědích biblické zprávy, resp. o její teologii, se výrazněji lišit nebudou, ať již biblická zpráva vychází z egyptských stvořitelských mýtů, či z babylónských. Proto myslím, že závěry autorů jsou obecně velmi konzistentní a přijatelné vzhledem k výkladu a hlavnímu záměru biblického textu.

Příloha: Srovnání egyptské mytologie o stvoření s biblickou zprávou (str. 96)

Gn 1,14 - 2,3	Egyptské zdroje
Pustota, prázdnota, tma, vody (1,2)	Voda, neohraničenost, tma, nevnímání
"nad vodami vznášel se duch Boží" (1,2)	Bůh větru/dechu na vodách
Bůh tvoří božským příkazem	Atum (či Ptah) uvádějí stvoření do existence slovem
Světlo je stvořeno dříve než Slunce (1,3)	Světlo je stvořeno před tím, než Slunce vystoupá na své místo
Bůh vytváří atmosféru oddělením vod (1,6-7)	bohové vytváří atmosféru oddělením vod
Bůh odděluje zemi do vod (1,9)	na počátku tvoření z vody vystupuje první malý pahorek země
Bůh tvoří rostliny (1,11-12)	
Bůh tvoří Slunce ve 4. dni (až po stvoření světla) (1,14-18)	Slunce vychází první den
Bůh tvoří ryby, ptáky a živočichy.	bohové tvoří ryby, rostliny, ptáky a živočichy.
Bůh tvoří člověka podle svého obrazu (1,26-28)	bohové tvoří člověka podle svého obrazu, formují ho z hlíny
Po dokončení stvoření Bůh odpočinul (2,1-3)	Ptah po dokončení stvoření odpočinul (Memfiská teologie)
Bůh jako Stvořitel je svrchovaný nad vším stvořením, a tedy i všemi národy.	bůh stvořitel je svrchovaný vládce státu

ARE SCIENCE AND SCRIPTURE INNATELY INCOMPATIBLE . . . OR HAVE WE SIMPLY MISUNDERSTOOD?

When faced with the choice between the Bible as the “literal” word of God and the apparently incontrovertible findings of modern science, many contemporary Christians have tragically walked away from their faith in God and Scripture. Most frequently, their unresolvable concerns center on the words and interpretations of Genesis chapter one.

Having experienced this intellectual and spiritual tension, Dr. Johnny Miller and Dr. John Soden are uniquely suited to provide intellectually torn Christians with a rational framework that addresses many seemingly irreconcilable issues. Miller and Soden begin with the pivotal question that other authors rarely ask, much less start with—the most important question of all: What did Genesis mean to the original author and original readers?

Conversant with the apparent incompatibility of science and Scripture, Miller and Soden use their expertise in biblical interpretation to present and demonstrate clear and credible principles by which this conflict should be properly evaluated and biblically harmonized.

“As reverent, conservative, Bible-trusting Christians, Johnny Miller and John Soden enrich the meaning of God’s holy Word by showing what Genesis 1 meant when Moses wrote those words. . . . Not everybody will agree, of course; these are deep matters. But after reading this book, surely everybody will agree that there is more than one way for those who love and obey the Bible to understand Genesis 1.” —**Tim Stafford**, writer, *Christianity Today*

“Regardless of how one feels about the arguments put forth, the love of Christ put on display is more than enough reason to read this excellent book as the authors earnestly seek to walk along the Way of the Truth that gives Life!”
—**Michael Loren Gulker**, Executive Director, The Colossian Forum

JOHNNY V. MILLER (ThM, ThD, Dallas Theological Seminary) is a teaching pastor and professor who currently serves as a professor emeritus at Columbia International University.

JOHN M. SODEN (ThM, PhD, Dallas Theological Seminary) teaches Old Testament at Lancaster Bible College and Graduate School. Prior to coming to LBC, he was a pastor in Colorado.

Biblical Studies

 Kregel
Publications

